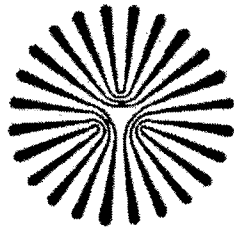

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

90790

دانشگاه شاهرود

دانشکده علوم انسانی

گروه جامعه‌شناسی

عنوان پایان‌نامه:

بررسی میزان فرمان‌پرستی در میان دانشجویان دانشگاه تبریز

و عوامل جامعه‌شناختی موثر بر آن

پایان‌نامه:

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته جامعه‌شناسی

مؤلف:

نجمیه قاری

استاد راهنما:

دکتر حسین بنی‌فاطمه

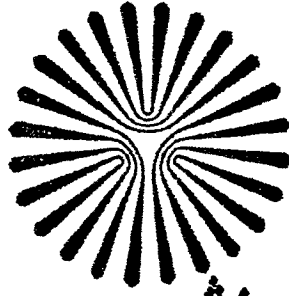
آذر ۱۳۸۶

۹۵۷۹۵

M
۹۱۲
۸۶، ۱۱، ۲۸

کتابخانه مرکزی دانشگاه شاهرود

۱۳۸۶ / ۱۲ / ۱۱

دانشگاه سیام نور
په

تصویب نامه

پایان نامه تحت عنوان:

بررسی میزان فرمان پذیری در میان دانشجویان دانشگاه تبریز و عوامل جامعه شناسی مؤثر بر آن

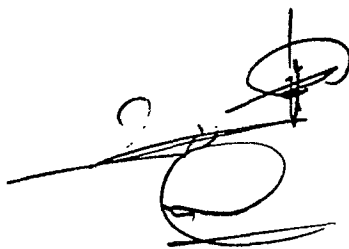
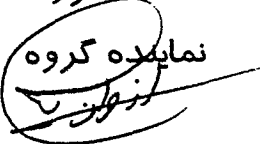
نمره: ۱۹/۲۵ درجه: عالی

تاریخ دفاع: ۸۶/۰۹/۲۷

اعضای هیات داوران:

هیات داوران مرتبه علمی امضاء

نام و نام خانوادگی

استاد راهنما
استاد مشاور
استاد داور
نماینده گروه

- ۱- آقای دکتر حسین بنی فاطمه
- ۲- خانم دکتر پروانه دانش
- ۳- آقای دکتر محمد جواد زاهدی
- ۴- آقای دکتر امیر ملکی

نام خانوادگی دانشجو: قاری

نام: نجمیه

عنوان پایان نامه (رساله): بررسی میزان فرمان‌پذیری در میان دانشجویان دانشگاه تبریز و عوامل جامعه‌شناختی موثر

بر آن

استاد راهنما: دکتر حسین بنی فاطمه

استاد (اساتید) مشاور: دکتر پروانه دانش

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: جامعه‌شناسی گرایش: توسعه شهری دانشگاه: پیام نور تهران

دانشکده: علوم انسانی تاریخ فارغ التحصیلی: تعداد صفحه:

کلید واژه‌ها: مقیاس اف- فرمان‌پذیری - شخصیت فرمان‌پذیر - استبداد - خودمداری - پایگاه طبقاتی

چکیده

گذشته هزار ساله استبداد در ایران با وجود انقلاب مشروطه و قیام‌ها، جنبش‌ها و انقلاب‌هایی که پس از آن تا به امروز اتفاق افتاده است نتوانسته ذهنیت دیر پای استبداد را بی‌رنگ کند و به بروز شخصیت فرمان‌پذیر که شخصیتی بدبین، فرد گرا، احساساتی، پیشواگرا، متعصب، سنتی و نهاد گریز است دامن زده است. وجود این نوع شخصیت تهدید بزرگی برای سلامت جامعه است و با اتکاء به پشتیبانی آنها «دیکتاتورها» در صحنه ظاهر می‌گردند. برای ارزیابی این نوع شخصیت مقیاس‌های زیادی به وجود آمده است که معروفترین آنها مقیاس F می‌باشد. که در این پژوهش از این مقیاس استفاده شده است. در این بررسی تلاش شده است که ضمن مرور کوتاه بر تاریخچه‌ی شخصیت فرمان‌پذیر و ارائه تعاریف مفهومی از آن علل و موضوعات مؤثر بر پیدایی شخصیت فرمان‌پذیر را در دیدگاه‌های مختلف بیان کند و آراء برخی از جامعه‌شناسان و روان‌شناسان اجتماعی در این باب را ارائه کند. هدف کلی این تحقیق بررسی میزان فرمان‌پذیری در بین دانشجویان دانشگاه تبریز و تعیین عوامل جامعه‌شناختی مرتبط با آن است.

اهداف ویژه این پژوهش بررسی استبداد و بروز شخصیت فرمان‌پذیر، تطبیق شخصیت فرمان‌پذیر با شخصیت خودمدار و تاثیر متغیرهای مستقل مانند پایگاه طبقاتی، سن و جنس و ... بر میزان فرمان‌پذیری می‌باشد.

روش تحقیق مورد استفاده پیمایشی و شیوه تحقیق همبستگی می‌باشد. جامعه آماری این طرح کلیه دانشجویان کارشناس ورودی سال ۱۳۸۲ دانشگاه تبریز می‌باشد. تجزیه‌های آماری توسط نرم افزارهای SPSS و Harvard Graphics 4 انجام شده است.

نتیجه آزمون فرضیه‌ها نشان دهنده میزان تقریباً بالای فرمان‌پذیری در میان جامعه آماری است (میانگین ۱۲۸/۲۲) و بین متغیرهای مستقل جنس ($P=۰/۰۰۰$)، تاهل ($P=۰/۰۰۵$) و تحصیلات مادر ($P=۰/۰۰۳$) با متغیر وابسته رابطه معنی‌دار موجود است.

در آخر کاربرد نتایج این تحقیق می‌تواند در اختیار مراکز ذی صلاح از جمله دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی قرار گیرد.

تقدیم به عزیزترین هایم:

همسر ۳ دکتر فان آقا پناهی

به خاطر حمایت های بی دریغش.

دکتر ۴ مینا

که ساعت های تنهایی اش را تحمل کرد.

سپاس

اکنون که این پایان نامه به انتها رسیده است خود را مسئول می دانم تا از کسانی که مرا در این امر همراهی و راهنمایی کردند سپاس و قدردانی کنم.

از جناب آقای دکتر بنی فاطمه استاد گرانقدرم که راهنمایی این پایان نامه را به عهده داشتند و با اخلاق نیکو و انتقادهای موثر بر پیشبرد کار مرا یاری کردند شاکر و مدیونم و آرزوی عمری طولانی و پر عزت برای ایشان دارم.

از سرکار خانم دکتر دانش، استاد گرامیم که در تمام لحظاتی که نیاز به کمک داشتم ایشان با چهره ای گشاده مرا یاری کردند. امیدوارم راه طولانی پیش رویشان سرشار از موفقیت باشد.

جناب آقای دکتر زاهدی استاد گرانقدرم که حضور در کلاسهای ایشان برایم بسیار مغتنم و پربار بود، در ابتدای کار بسیلر بر من منت گذاشتند و نکات موثری را بیان فرمودند، پاینده باشند.

از خانم زهره رسولی برای همراهی شان در به سر انجام رساندن این پایان نامه و از آقای مهدی پور و خانم آقاجانی کارمندان دانشگاه پیام نور تهران به خاطر رفتار و منش انسانی و همکاری بی دریغشان در سالهای تحصیلی در دانشگاه پیام نور سپاسگزاری می کنم.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

■ فصل اول: کلیات تحقیق

- ۱-۱- مقدمه ۱
- ۲-۱- تحدید مسئله ۱
- ۳-۱- بیان مسئله و اهمیت آن ۲
- ۴-۱- بیان اهداف تحقیق ۴

■ فصل دوم: مروری بر ادبیات موضوع

- ۱-۲- پیشینه تحقیق و مبانی تجربی ۵
- ۱-۱-۲- تحقیقات خارجی ۵
- ۲-۲- جمع بندی مبانی تجربی تحقیق خارجی ۷
- ۳-۲- پیشینه‌های تجربی داخلی ۷
- ۴-۲- کمبودهای عمده پیشینه‌های تجربی ۸
- ۵-۲- چارچوب نظری ۸
- ۵-۲-۱- توتالیتریسم و شخصیت فرمان پرست (اقتدار پذیر) ۹
- ۵-۲-۱-۱- مقیاس‌های سنجش محافظه‌کاری و اقتدار گرایی ۱۳
- ۵-۲-۲- استبداد و خودمداری ۱۴
- ۵-۲-۱- ویژگی‌های فکری ۱۸
- ۵-۲-۲- ویژگی‌های کرداری ۲۲
- ۵-۲-۳- ویژگی‌های عاطفی ۲۵
- ۶-۲- جمع‌بندی مبانی نظری ۲۷
- ۷-۲- ارائه مدل تحلیلی با توجه به پیشینه تجربی، پیشینه نظری و فرضیه‌های تحقیق ۲۸

■ فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق

- ۱-۳- شرح نوع تحقیق و روش مورد استفاده ۳۰
- ۲-۳- فرضیه‌ها ۳۰
- ۳-۳- متغیرهای پژوهش ۳۱
- ۴-۳- تعریف مفاهیم متغیرها ۳۱
- ۵-۳- متغیرهای مستقل ۳۴
- ۶-۳- معرفی جامعه مورد بررسی و ویژگیهای آن ۳۵
- ۶-۳-۱- جامعه آماری ۳۵
- ۶-۳-۲- حجم نمونه آماری ۳۵
- ۶-۳-۳- شیوه‌های نمونه‌گیری ۳۶
- ۷-۳- معرفی شیوه‌های گردآوری داده‌ها و ابزار اندازه‌گیری ۳۶

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۳۶	۱-۷-۳- معرفی شیوه‌های گردآوری داده‌ها	
۳۶	۸-۳- شرح محیط تحقیق	
۳۶	۹-۳- معرفی شیوه‌های تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها	
فصل چهارم: تحلیل توصیفی و استنباطی یافته‌های تحقیق		
۳۷	۱-۴- نتایج آمارهای توصیفی متغیرهای مستقل	
۳۷	۱-۱-۴- وضعیت جنسیتی پاسخگویان	
۳۸	۲-۱-۴- وضعیت اشتغال پاسخگویان	
۳۹	۳-۱-۴- وضعیت محل سکونت پاسخگویان	
۴۰	۴-۱-۴- وضعیت تاهل پاسخگویان	
۴۱	۵-۱-۴- توزیع پاسخگویان در دانشکده‌های دانشگاه تبریز	
۴۲	۶-۱-۴- وضعیت تحصیلات پدر پاسخگویان	
۴۳	۷-۱-۴- وضعیت تحصیلات مادر پاسخگویان	
۴۴	۸-۱-۴- وضعیت مسکن پاسخگویان	
۴۵	۹-۱-۴- وضعیت سنی پاسخگویان	
۴۵	۱۰-۱-۴- وضعیت معدل پاسخگویان	
۴۶	۱۱-۱-۴- وضعیت درآمد ماهانه خانواده پاسخگویان	
۴۶	۱۲-۱-۴- وضعیت تعداد اعضای خانواده پاسخگویان	
۴۷	۲-۴- تحلیل توصیفی متغیر وابسته	
۴۷	۱-۲-۴- آماره‌های توصیفی عامل عرف پرستی	
۴۸	۲-۲-۴- آماره‌های توصیفی عامل اطاعت از قدرت	
۴۹	۳-۲-۴- آماره‌های توصیفی عامل تعرض مستبدانه	
۵۱	۴-۲-۴- آماره‌های توصیفی عامل خشک اندیشی	
۵۲	۵-۲-۴- آماره‌های توصیفی عامل خرافه پرستی و تحجر	
۵۳	۶-۲-۴- آماره‌های توصیفی عامل قدرت و صلاحیت	
۵۵	۷-۲-۴- آماره‌های توصیفی عامل ویرانگری و بدبینی	
۵۶	۸-۲-۴- آماره‌های توصیفی عامل فرافکنی	
۵۷	۹-۲-۴- آماره‌های توصیفی عامل جنسی	
۵۸	۱۰-۲-۴- محاسبه آماره‌های توصیفی متغیر وابسته تحقیق	
۵۹	۳-۴- نتایج تحلیل استنباطی دو متغیره	
۵۹	۱-۳-۴- جنسیت و فرمان پرستی	
۶۰	۲-۳-۴- اشتغال و فرمان پرستی	

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۶۰محل سکونت و فرمان پرستی.....۳-۳-۴	
۶۰وضعیت تاهل و فرمان پرستی.....۴-۳-۴	
۶۱دانشکده محل تحصیل و فرمان پرستی.....۵-۳-۴	
۶۱تحصیلات پدر و فرمان پرستی.....۶-۳-۴	
۶۱تحصیلات مادر و فرمان پرستی.....۷-۳-۴	
۶۲سن و فرمان پرستی.....۸-۳-۴	
۶۳درآمد و فرمان پرستی.....۹-۳-۴	
۶۴وضعیت مسکن و فرمان پرستی.....۱۰-۳-۴	
۶۴بعد خانواده و فرمان پرستی.....۱۱-۳-۴	
۶۵پیشرفت تحصیلی و فرمان پرستی.....۱۲-۳-۴	
۶۵پایگاه طبقاتی و فرمان پرستی.....۱۳-۳-۴	
۶۶دسته‌بندی دانشکده‌ها بر اساس میزان فرمان پرستی دانشجویان.....۱۴-۳-۴	
۶۷نتایج آزمون فرضیه‌ها بر اساس تحلیل‌های آماری.....۴-۴	

■ فصل پنجم: نتیجه‌گیری

۶۸خلاصه نتایج تحقیق.....۱-۵	
۶۸خلاصه نتایج توصیفی تحقیق.....۱-۱-۵	
۷۱خلاصه نتایج مبتنی بر تحلیل آماره‌های استنباطی تحقیق.....۲-۱-۵	
۷۱نتایج نظری تحقیق.....۲-۵	
۷۱نظریه‌های تحقیق و ارتباط آن با نتایج حاصله.....۱-۲-۵	
۷۲پیشینه‌های تجربی و ارتباط آن با نتایج حاصله.....۲-۲-۵	
۷۲بحث و بررسی.....۳-۵	
۷۴پیشنهادات تحقیق.....۴-۵	
۷۴پیشنهادات کاربردی.....۱-۴-۵	
۷۵پیشنهادات پژوهش.....۲-۴-۵	
۷۵محدودیت تحقیق و راههای رفع آن.....۵-۵	

■ فهرست منابع

۷۶منابع فارسی.....	
۷۹منابع لاتین.....	

■ ضمائم

فهرست جداول

عنوان

صفحه

- جدول ۱-۲- پیشینه‌های تجربی خارجی مرتبط با فرمان پرستی (اقتدارگرایی) ۷
- جدول ۱-۳- شاخص‌ها و گویه‌های مقیاس F ۳۲
- جدول ۲-۳- تعریف عملیاتی متغیرهای مستقل ۳۴
- جدول ۳-۳- توزیع نمونه آماری دانشجویان دانشگاه تبریز به تفکیک دانشکده و جنسیت ۳۵
- جدول ۱-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس جنسیت ۳۷
- جدول ۲-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس وضعیت اشتغال ۳۸
- جدول ۳-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس محل سکونت ۳۹
- جدول ۴-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس وضعیت تأهل ۴۰
- جدول ۵-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس دانشکده محل تحصیل ۴۱
- جدول ۶-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس تحصیلات پدر ۴۲
- جدول ۷-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس تحصیلات مادر ۴۳
- جدول ۸-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس وضعیت مسکن ۴۴
- جدول ۹-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس سن ۴۵
- جدول ۱۰-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس معدل ۴۵
- جدول ۱۱-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس درآمد ماهانه خانواده ۴۶
- جدول ۱۲-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس تعداد اعضای خانواده ۴۶
- جدول ۱۳-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس گویه‌های عامل عرف پرستی ۴۷
- جدول ۱۴-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل عرف پرستی ۴۷
- جدول ۱۵-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس گویه‌های عامل اطاعت از قدرت ۴۸
- جدول ۱۶-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل اطاعت از قدرت ۴۹
- جدول ۱۷-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل تعرض مستبدانه ۴۹
- جدول ۱۸-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس گویه‌های عامل تعرض مستبدانه ۵۰
- جدول ۱۹-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل خشک اندیشی ۵۱
- جدول ۲۰-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس گویه‌های عامل خشک اندیشی ۵۱
- جدول ۲۱-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل خرافه پرستی و تحجر ۵۲
- جدول ۲۲-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس گویه‌های عامل خرافه پرستی ۵۳
- جدول ۲۳-۴- توزیع آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل قدرت و صلابت ۵۴
- جدول ۲۴-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل قدرت و صلابت ۵۴
- جدول ۲۵-۴- توزیع آماری افراد مورد مطالعه بر اساس گویه‌های عامل ویرانگری و بدبینی ۵۵
- جدول ۲۶-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل ویرانگری و بدبینی ۵۵

فهرست جداول

عنوان

صفحه

- جدول ۴-۲۷- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل فرافکنی ۵۶
- جدول ۴-۲۸- توزیع فراوانی افراد بر اساس گویه‌های عامل فرافکنی ۵۷
- جدول ۴-۲۹- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس عامل جنسی ۵۷
- جدول ۴-۳۰- توزیع فراوانی افراد بر اساس گویه‌های عامل جنسی ۵۸
- جدول ۴-۳۱- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه بر اساس متغیر فرمان پرستی ۵۸
- جدول ۴-۳۲- توزیع میانگین فرمان پرستی در بین دانشجویان به تفکیک دانشکده ۵۹
- جدول ۴-۳۳- آزمون تفاوت میانگین میزان فرمان پرستی بر حسب جنسیت ۵۹
- جدول ۴-۳۴- آزمون تفاوت میانگین میزان فرمان پرستی بر حسب اشتغال ۶۰
- جدول ۴-۳۵- تحلیل واریانس متغیر میزان فرمان پرستی بر حسب محل سکونت ۶۰
- جدول ۴-۳۶- آزمون تفاوت میانگین میزان فرمان پرستی بر حسب وضعیت تأهل ۶۰
- جدول ۴-۳۷- تحلیل واریانس متغیر میزان فرمان پرستی بر حسب دانشکده ۶۱
- جدول ۴-۳۸- تحلیل واریانس متغیر میزان فرمان پرستی بر حسب تحصیلات پدر ۶۱
- جدول ۴-۳۹- تحلیل واریانس متغیر میزان فرمان پرستی بر حسب تحصیلات مادر ۶۱
- جدول ۴-۴۰- نتایج آزمون تعقیبی LSD متغیر میزان فرمان پرستی بر حسب تحصیلات مادر ۶۲
- جدول ۴-۴۱- آزمون همبستگی بین متغیرهای سن و فرمان پرستی ۶۲
- جدول ۴-۴۲- آزمون همبستگی بین متغیرهای درآمد و فرمان پرستی ۶۳
- جدول ۴-۴۳- تحلیل واریانس متغیر میزان فرمان پرستی بر حسب وضعیت مسکن ۶۴
- جدول ۴-۴۴- آزمون همبستگی بین متغیرهای بعد خانواده و فرمان پرستی ۶۴
- جدول ۴-۴۵- آزمون همبستگی بین متغیرهای پیشرفت تحصیلی و فرمان پرستی ۶۵
- جدول ۴-۴۶- آزمون همبستگی بین متغیرهای پایگاه طبقاتی و فرمان پرستی ۶۶
- جدول ۴-۴۷- دسته‌بندی دانشکده‌ها بر اساس میزان (فرمان پرستی) ۶۶
- جدول ۴-۴۸- نتایج آماری آزمون فرضیه‌ها ۶۷

مدل ۱-۲- مدلی تحلیلی تحقیق.....	۲۹
نمودار ۱-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه براساس وضعیت جنسیت.....	۳۷
نمودار ۲-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه براساس محل اشتغال.....	۳۸
نمودار ۳-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه براساس محل سکونت.....	۳۹
نمودار ۴-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه براساس وضعیت تاهل.....	۴۰
نمودار ۵-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه براساس دانشکده محل تحصیل.....	۴۱
نمودار ۶-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه براساس تحصیلات پدر.....	۴۲
نمودار ۷-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه براساس تحصیلات مادر.....	۴۳
نمودار ۸-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه براساس وضعیت مسکن.....	۴۴
نمودار ۹-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس عامل عرف پرستی.....	۴۷
نمودار ۱۰-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس عامل اطاعت از قدرت.....	۴۹
نمودار ۱۱-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس عامل تعرض مستبدانه.....	۵۰
نمودار ۱۲-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس عامل خشک اندیش.....	۵۱
نمودار ۱۳-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس عامل خرافه پرستی و تحجر.....	۵۲
نمودار ۱۴-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس عامل قدرت و صلابت.....	۵۴
نمودار ۱۵-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس عامل ویرانگری و بدبینی.....	۵۵
نمودار ۱۶-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس عامل فرافکنی.....	۵۶
نمودار ۱۷-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس عامل جنسی.....	۵۷
نمودار ۱۸-۴- ویژگی‌های آماری افراد مورد مطالعه براساس متغیر فرمان پرستی.....	۵۸
نمودار ۱۹-۴- آزمون همبستگی بین متغیرهای سن و فرمان پرستی.....	۶۲
نمودار ۲۰-۴- آزمون همبستگی بین متغیرهای درآمد و فرمان پرستی.....	۶۳
نمودار ۲۱-۴- آزمون همبستگی بین متغیرهای بعد خانواده و فرمان پرستی.....	۶۴
نمودار ۲۲-۴- آزمون همبستگی بین متغیرهای پیشرفت تحصیلی و فرمان پرستی.....	۶۵
نمودار ۲۳-۴- دندوگرام متغیر وابسته فرمان پرستی بر حسب دانشکده ها.....	۶۶

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه

۱-۲- تعریف و تحدید موضوع

۱-۳- بیان مسأله پژوهشی

۱-۴- بیان اهداف تحقیق

۱-۱- مقدمه

فرمان پرستی نخستین بار بعد از جنگ جهانی دوم مورد توجه جدی اندیشمندان مکتب فرانکفورت قرار گرفت و آدورنوا^۱ در کتاب شخصیت فرمان پرست (۱۹۵۰) ریشه و نتایج پیش آمده از درون چنین شخصیتی را به کاوش گرفتند و به علامت سوال بزرگی که برای جامعه شناسان و روانشناسان اجتماعی پیش آمده که: «چگونه در سرزمین تمدن و دموکراسی و لیبرالیسم مردم به حزب سوسیال ناسیونالیست (نازی) رای دادند و در تمام جنایات آن شریک شدند؟» پاسخ دادند. شایان ذکر است که گرایش مکتب فرانکفورت به روانشناسی شخصیت در این تحقیق بی‌تأثیر نبود.

از آنجا که ایجاد تغییرات آگاهانه در یک جامعه مستلزم شناخت وقایع اجتماعی و خصوصیات فرهنگی آن جامعه است، پژوهش حاضر سعی دارد تا با مطالعه و شناخت میزان روحیه فرمان پرستی در میان دانشجویان سال آخر دانشگاه تبریز، دیدگاه‌های آنها را به عنوان یکی از موثرترین اقشاری که در آتیه وارد جامعه بزرگتری خواهند شد بررسی نماید، بلکه دریچه‌ی شناخت تحولات آتی و نوع انتخاب آنان باشد.

با توجه به فراز و فرودهای تاریخ ایران و تأثیر آن بر ذهنیت ایرانی در برخورد با حکومت‌های استبدادی و باورهای ایجابی و موقعیت خاص منطقه‌ای و اجتماعی کنونی ایران و دوران گذار جامعه سنتی به مدرن و در نهایت تأثیر متقابل افکار عمومی بر روند تحولات جامعه، بررسی میزان شخصیت فرمان پرست (از طریق مقیاس F) و انطباق شخصیت فرمان پرست با ویژگی‌های شخصیت خود مدار و تأثیر عوامل جامعه شناختی در پیدایش این نوع شخصیت و همبستگی معناداری که این مقیاس با پایگاه طبقاتی، سن، و جنس و..... افراد دارد. می‌تواند به آگاهی بیشتر مسئولین و برنامه ریزان و متفکران اجتماعی منجر گردد و بر برنامه‌ریزی‌های آگاهانه آنها اثر گذار باشد. و با تقویت نهادهای مدنی بروز جنبش‌های توده‌ای را به حداقل برساند و دوران گذار به سلامت طی شود.

در این بررسی بعد از بیان مسئله و اهداف تحقیق مروری اجمالی بر تاریخچه شخصیت فرمان پرست صورت می‌گیرد ارائه و تعاریف مفهومی از آن، بیان می‌گردد. همچنین علل و عوامل جامعه شناختی موثر بر بروز این نوع شخصیت و آراء و عقیده برخی متفکران اجتماعی مطرح می‌شود. سپس نوع تحقیق و روشهای جمع آوری داده‌ها و تحلیل آنها مطرح می‌گردد در انتها با توجه به نتایج نظری و تجربی تحقیق به بحث و بررسی پرداخته و با توجه به آن پیشنهادهای کاربردی و پژوهشی مطرح می‌گردد.

۱-۲- تحدید مسئله

در دیدگاه هورکهایمر و آدورنوا، اکثر افراد متعصب و ضد دموکراتیک دارای شخصیت فرمان پرست هستند و در مجموع از خانواده‌هایی برمی‌خیزند که سطله و تسلیم ویژگی شاخص روابط میان والدین و فرزندان به شمار می‌رود و اعضای خانواده نیز در برابر هر نوع ناهماهنگی و عدم تفاهم بسیار ناشکیبا هستند. روحیه تحمل دیگران به ویژه مخالفان در میان شخصیت‌های اقتدارگرا و اقتدارطلب محلی از اعراب ندارد. (نوذری، ۱۳۸۴-۲۱ مقدمه)

فرضیه مطرح شده در کتاب شخصیت فرمان پرست این است که، اعتقادات و باورهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی هر فرد، الگوی روشن و به هم پیوسته‌ای دارد که در واقع بیانگر گرایشات ریشه دار در شخصیت آن فرد است. ویژگی‌های بارز شخصیت اقتدارگرا و قوم محور عبارت است از: انعطاف ناپذیری، سرسختی، تصلب، این باور که تنها

یک راه درست وجود دارد، عدم اعتقاد به استدلال و مباحثه، ستایش از والدین و اطاعت محض از رهبران و ... از سوی دیگر، ساختار سلسله مراتبی خانواده و رابطه اقتدارگرایانه و استثماراری والدین - فرزندان نهایتاً به رفتار و نگرش و مناسبات معطوف به قدرت در سطوح فردی و اجتماعی می‌انجامد. (پیشین: ۷-۲۳۶)

گیدنز^۱ در تعریف از شخصیت فرمان پرست ویژگی‌های آن را چنین بیان می‌کند می‌گوید: مجموعه ای از ویژگی‌های خاص شخصیتی، شیوه نگرش انعطاف ناپذیر و متعصبانه و ناتوانی از پذیرش ابهام و ناهمخوانی. (گیدنز، ۱۳۸۳ : ۷۹۴)

با توجه به اینکه شخصیت فرمان پرست دارای ابعاد گوناگون اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و روان شناختی می‌باشد. در این بررسی میزان فرمان پرست با شاخص خوشه‌ای نه‌گانه - عرف پرستی، اطاعت از قدرت، تعرض مستبدانه، خشک اندیشی، خرافه پذیری و تحجر، قدرت و صلابت، ویرانگری و بدبینی، فرافکنی و جنس - مقیاس F برگرفته شده از تحقیق آدورنو و همکاران در کتاب شخصیت فرمان پرست مورد بررسی قرار می‌گیرد. از نظر زمانی نیز این تحقیق محدود به دانشجویان ترم هفتم نیمسال اول در سال تحصیلی ۸۶-۸۵ دانشگاه تبریز (ورودی‌های سال ۱۳۸۲) می‌باشد.

۱-۳- بیان مسئله و اهمیت آن

پرداختن به شخصیت فرمان پرست نه تنها یک بررسی شخصیتی و تقریباً روان شناختی است بلکه قسمت مهم آن چگونگی پیدایش چنین شخصیتی است. آدورنو و همکارانش بعد از تهیه یک پرسشنامه‌ی استاندارد برای سنجش چنین شخصیتی، آن را به نوع جامعه‌ای که فرد در آن زندگی کرده و خصوصیات شخصیتی او شکل گرفته است. چه جامعه‌ی کوچک خانواده و چه جامعه‌ی بزرگتر ربط داده‌اند. آنها با توجه به نتایج تحقیق مذکور به نظریه پردازی پرداخته که ابتدا در شکل محدودتری صرفاً به بروز نازیسم در آلمان در حد یهود آزاری می‌پردازد ولی در مراحل بعد به رفع نقص آن پرداخته و مسئله سلطه را در به وجود آمدن این نوع شخصیت در جامعه مطرح کردند و امروزه در ابعاد مختلف از این نوع پرسشنامه استفاده می‌شود.

با گریز به سابقه تاریخی جامعه ایران از عصر باستان تا دوره معاصر و استیلای قدرت‌های استبدادی بر این سرزمین و تاثیر عمیق این استیلای هزاران ساله بر جان و فکر ایرانی، پرداختن به این پدیده، با چنین قدمتی امری ضروری می‌نماید. با توجه به اینکه همیشه تغییر در فرهنگ فکری سخت جانی بیشتری نسبت به تغییرات فرهنگ مادی دارد، خوش خیالی است که تصور شود ذهنیت استبداد زده هزار ساله ایرانی میراثی گذرا بوده و می‌توان گذشته را قیچی کرد و امروز را بدون دیروز آغاز نمود. تاریخ ایران با نهضت‌ها، انقلاب‌ها و جنبش‌ها عجین شده است هرچند انقلاب مشروطه خط بطلانی بر دوران استبداد در ایران و پایان ضرورت تاریخی این شیوه حکمرانی کشید. اما چه شد که بعد از چند صباحی جوانه‌های استبداد سر بر آوردند. و در دوره حکومت پهلوی با ظاهری مدرن و ظهور نهادهای مدنی مردم مزه تلخ استبداد را دوباره تجربه کردند. چرا نهادهای مدنی، احزاب و سندیکاها مورد استقبال عام قرار نمی‌گیرند و دیوار بی اعتمادی در برخورد با این نهادها وجود دارد.

شعار «همیشه همین طور است» در برخورد با ناکامی‌ها سرلوحه‌ی ذهن ایرانی است و بی‌حوصله‌گی، بی‌برنامه‌گی، دروغ، فساد، ناامیدی، تقدیرگرایی و منجی‌گرایی که نتیجه این سابقه ذهنی است به راحتی زدوده نمی‌شود.

برای شناخت علل این ذهنیت تاریخی و عوامل تقویت کننده آن به تحقیقات علمی نیاز است. پرداختن صرف به علائم ظاهری این پدیده و براساس آن راه حل ارائه دادن پاک کردن صورت مسئله است. ریشه‌یابی و شناخت علل و اسباب بروز شخصیت فرمان پرست یا خود مدار و بروز جنبش‌های توده وار تکرار مکرر شکست‌های ملتی در گذر

تاریخ، همواره دغدغه‌ای برای ذهن اندیشمندان بوده است. اشتراک نظر اکثریت آنها تاکید بر ارزش‌ها و عملکردهای نظام اجتماعی است از نظر آرنٹ^۱ در شرایط استبدادی انسان دچار تنهایی می‌شود. «تنهایی به شرایطی اطلاق می‌شود که انسان سازنده قدرت نمود نمی‌یابد و به حیوان کارورزی تبدیل می‌شود که فقط به دنبال زنده ماندن است. وقتی "متابولیسم ضروری انسان" از طبیعت گسسته شود و هم از عرصه سیاسی و هم از جهان اشیا رانده شود... انزوا به تنهایی تبدیل می‌شود. تنهایی ریشه در بی‌ریشگی و زائد بودن دارد... با تنهایی خود خویش از بین می‌رود: انسان در چنین موقعیتی اعتماد به خود خویش را به عنوان باور اندیشه‌هایش از دست می‌دهد و اتکایش به جهان که لازمه هر تجربه‌ای است، سلب می‌گردد. (انصاری، ۱۳۷۹: ۱۳۷)

آلتوسر در مورد فرد در نظام استبدادی می‌گوید:

«در حکومت استبدادی هیچ چیز وجود ندارد که افراد را از یکدیگر متمایز کند. استبداد قلمرو برابری افراطی است. چون زیر سیطره استبداد همه اتباع به یک سطح و مرتبه تقلیل می‌یابند.» به همین دلیل منتسکیو معتقد است که در حکومت استبدادی همه افراد برابرند، اما نه به این علت که دارای حیثیت و منشی انسانی اند یعنی مانند وضعی که افراد در دموکراسی دارند، بلکه افراد از آن رو در حکومت استبدادی برابرند چون همه آنان هیچ اند. (قاضی مرادی، ۱۳۸۵: ۴۳)

راجر بوش در مورد عدم بروز جامعه پذیری و مشارکت طلبی انسان‌های تحت حاکمیت استبداد می‌نویسد:

«مشخصه روابط در حکومت استبدادی، خود خواهی، استعمار، دشمنی، بدگمانی و نهایتاً غربت تنهایی است که هم "توکویل" و هم "آرنٹ" سالها پس از ارسطو از آنها به عنوان اجزاء کلیدی استبداد یاد کردند. (پیشین ص ۵۴)

بشیریه خطر تنهایی فرد را چنین بیان می‌کند:

«گسستگی اجتماعی و عدم تعلق اجتماعی و عدم تعلق فرد به گروههای مستقل، جماعات محلی، انجمن‌ها و غیره در جامعه توده‌ای زمینه را برای ظهور جنبش توده‌ای، ایدئولوژی‌های هویت‌ساز غیردموکراتیک و نخبه‌گرایی یا پیشوا سالاری سیاسی و نهایتاً توتالیتریزم فراهم می‌کند.» (بشیریه، ۱۳۸۴: ۶۹)

بشیریه همچنین مشخصاتی را برای انواع دوران‌های گذرا قائل است که آنها را به صورت فرمول ساده‌ای عرضه می‌کند.

نوع نارضایتی	نوع سازماندهی	نوع ایدئولوژی	نوع رهبری	نوع گذار
نارضایتی‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	جامعه توده‌ای، ضعف و مشکلات جامعه مدنی، بسیج پذیری توده‌ای	ایدئولوژی غیر دموکراتیک یا توتالیتریزم، محافظه کارانه، شبه دموکراتیک، سنت گرا، پدر سالارانه	رهبران و نخبگان اقتدار طلب، تمامیت خواه، مخالف سازش و ائتلاف، توده گرا، ایدئولوژیک	گذارهای غیردموکراتیک
نارضایتی‌های سیاسی، مشارکت خواهی، ضدیت با خودکامگی، رقابت جویی، مطالبه حکومت قانونی، مخالفت با توتالیتریزم، مطالبه حکومت قانونی و جامعه باز و حقوق مدنی و سیاسی	سازمانها و تشکلات جامعه مدنی، قوت علائق گروهی، صنفی، حزبی، تکوین خطوط فکری متمایز، تکوین عرصه عمومی	ایدئولوژی دموکراتیک یا برجستگی آن نسبت به ایدئولوژی‌های دیگر	رهبران و نخبگان مصالحه گرا، اهل سازش و ائتلاف، هوا دار تحزب، دارای پایگاه اجتماعی مدرن (به ویژه در بین طبقه متوسط جدید)	گذارهای دموکراتیک

(بشیریه، ۱۳۸۴: ۳-۷۲)

خطر بروز شخصیت فرمان پرست برای جامعه و سلامت آن تهدید بزرگی است، زیرا این قبیل افراد با گرایش‌ها و دیدگاه‌های ضد دمکراتیک خو می‌گیرند و با اتکا به پشتیبانی آنها "دیکتاتورها" در صحنه ظاهر می‌شوند.

با توجه به مطالب بالا و دورانی که جامعه ما در آن قرار دارد و نقش به‌سزایی که افراد و بخصوص نخبگان در دوران گذار به عهده دارند سوال‌های عمده تحقیق حاضر به این صورت بیان می‌گردد که:

- میزان فرمان پرستی در میان دانشجویان دانشگاه تبریز چه اندازه است؟
- عوامل جامعه شناختی مرتبط با فرمان پرستی دانشجویان چه هستند؟
- از بین عوامل مرتبط با فرمان پرستی دانشجویان کدام تبیین کننده تر است؟

۱-۴- بیان اهداف تحقیق

به طور کلی اهدافی که در این تحقیق دنبال خواهد شد در دو بخش قابل بررسی است:

۱- هدف کلی

۲- اهداف ویژه

هدف کلی این تحقیق سنجش میزان فرمان پرستی در بین دانشجویان دانشگاه تبریز و تعیین عوامل جامعه شناختی مرتبط با آن می‌باشد.

اهداف ویژه تحقیق نیز به صورت زیر مطرح می‌شود:

- تحقیق در مورد استبداد و بروز شخصیت فرمان پرست
- تحقیق در مورد شخصیت فرمان پرست و شخصیت خودمدار
- بررسی وجود رابطه بین پایگاه طبقاتی و بروز شخصیت فرمان پرست
- بررسی وجود رابطه بین متغیرهای مستقل (سن، جنس و...) با بروز شخصیت فرمان پرست.
- ارائه پیشنهادات و راهکارهایی جهت تعدیل فرمان پرستی یافتن راههای رفع یا حذف آن.

فصل دوم

مروری بر ادبیات موضوع و پایه‌های نظری

۲-۱- پیشینه تجربی تحقیق

۲-۲- جمع بندی مبانی تجربی تحقیق خارجی

۲-۳- پیشینه‌های تجربی داخلی

۲-۴- کمبودهای عمده پیشینه‌های تجربی

۲-۵- مبانی نظری پژوهش

۲-۵-۱- توتالیتریسم و شخصیت فرمان پرست

۲-۵-۲- استبداد و شخصیت خود مدار

۲-۶- جمع بندی چارچوب نظری

۲-۷- ارائه مدل تحلیلی با توجه به پیشینه تجربی، پیشینه نظری

و فرضیه‌های تحقیق

۱-۲- پیشینه تحقیق و مبانی تجربی

۱-۱-۲- تحقیقات خارجی:

- جان ری تحقیقی را با عنوان «پیشرفت به عنوان منبعی از تبعیض نژادی، محافظه کاری و اقتدارگرایی» در ۱۹۸۲ در میان یک نمونه تصادفی جمعیت عمومی (N=۱۰۰) سیدنی، استرالیا انجام داد به صورت پرسشنامه حاوی ۵ مقیاس-مقیاس موقعیت ریلین^۱، مقیاس محافظه کاری ری^۲، مقیاس مطلوب پذیری اجتماعی Marlowe-crowne و مقیاس تحکم گری و نگرشی ray - به مهاجران اروپا جنوبی انجام داد. مقیاس ها برای ارزیابی در رابطه با ادبیات اقتدارگرایی (تحکم گری، محافظه گرایی و نژاد پذیری) و یک مقیاس جهت گیری پیشرفت ماتریالیستی بودند.

نتیجه: محافظه کاران به طور جزئی تمایل به نژاد پذیری داشتند (r=26) و یک برتری جزئی در مورد زنان استرالیایی نسبت به نژاد پرستی وجود داشت. موقعیت پیشرفت، تحکم گری و نژاد پذیری را پیش گویی کرد و در نهایت نتیجه گیری گردید که انگیزه پیشرفت می تواند مسئول بسیاری از نمونه های رفتار اقتدارگرایی باشد و اینکه نژاد پذیری یک پیامد از رقابت اقتصادی می باشد. (Ray, 1984)

- تحقیق بعدی در نمونه تصادفی جمعیت سفید (N=100) شهر ژوهانسبورگ در جمهوری آفریقای جنوبی با مقیاس BF که نشان می داد آنها اقتدارگرا تر از استرالیایی ها نیستند همگنی ضعیف آیم های جدید و مقیاس (BF) در آفریقای جنوبی احتمالاً به طبیعت عموماً منحرف جامعه آفریقای جنوبی نسبت داده می شود. (Ray, 1979 d8: 1980b)

- تحقیق دیگر مقیاس AA Ray (1971) روی یک جمعیت عمومی به جای یک نمونه دانشجویی انجام شد. نمرات بالا در مقیاس AA (اقتدارگراها) از لحاظ اجتماعی وضع بهتری از نمرات پایین داشته و به نظر می رسد که تمایل به فرمانبرداری داشتند و همچنین در ترجیحات جناح سیاسی و در نگرش های اجتماعی محافظه کارتر بودند. (Ray, 1983).

- کار تحقیقی دیگر به وسیله (Dufty 1975) از ۲ مقیاس فرعی AA در یک گروه دانشجویی استفاده کرد، و نشان داد که نمرات بالا (اقتدارگرایی) از آن دانشجویانی بود که اصلیت کاتولیک رومی داشتند. (Ray, 1983).

- از مقیاس A برای تشخیص سلطه پذیری در یک نمونه از ۹۶ سرباز وظیفه ارتش استرالیا در مورد انتخاب نماینده صورت گرفت. یافته ها چنین بود که تنها رای دهندگان سوسیالیست طبقه کارگر نمرات منحرف به دست آوردند. رای دهندگان سوسیالیست طبقه متوسط محافظه کار طبقه متوسط و محافظه کاران طبقه کارگر همه نمرات میانگین مشابهی بدست آوردند، تنها رای دهندگان طبقه کارگر سوسیالیست بودند که نمرات پائین گرفتند. (Ray, 1983).

- در بررسی دیگر ۹۸ سرباز وظیفه به عنوان نمونه در رابطه با نظامی گری و نژاد پرستی بررسی شدند. نظامی گرها تمایل دارند که از لحاظ نژادی مقاوم باشند تا از لحاظ نژادی دچار تعصب شوند. ولی محافظه کاران از لحاظ نژادی دچار تعصب بودند و می توان گفت محافظه کاری به جای اقتدارگرایی مقیاس F قرار گرفته است. (Eckhardt. & New combe, 1969)

- بررسی دیگر نمونه گیری در شرایط ایده آل از یک نمونه تصادفی طبقات متوسط و بالا با هم و یک نمونه تصادفی از طبقه کارگر می باشد.

این نمونه‌ها از نواحی بالانشین و پایین نشین سیدنی انتخاب شدند در هر یک از نواحی بلوک‌ها به طور تصادفی انتخاب شدند و از هر بلوک یک فرد از هر خانواده و به این نحو ۱۱۸ نفر نمونه انتخاب شد. نوع تحقیق پیمایشی از طریق توزیع پرسشنامه صورت گرفت. نتایج حاصل حاکی از آن بود که اقتدارگرایی به شدت با شغل در ارتباط و در بین مردم در شغل‌های دستی بیشتر است. اما به طبقه اجتماعی ذهنی مربوط نمی‌شود. (RAY, 1972)

- تری پروتر و لوین ملیکیان از طریق مصاحبه در میان نمونه‌ای از مردم کالیفرنیا کشف کردند که در یک فرهنگ استبدادی فرد به پذیرش بیشتر استبداد هدایت می‌شود. این بررسی با مقیاس F صورت گرفت اما رابطه مثبتی بین استبداد و مسایل سیاسی و اقتصادی را نشان نداد. (Prothro And Melikan, 1953)

- در بررسی که آدورنو و همکارانش انجام دادند شامل تحقیق مفصل درباره شخصیت در چندین زمینه وسیع از تبعیض اجتماعی می‌باشد. این تحقیق یک کار مشترک بوسیله بررسی افکار عمومی و موسسه تحقیق اجتماعی ارائه شد و این نظریه را که عقاید سیاسی، اقتصادی و اجتماعی یک شخص اغلب از یک الگو منسجم و وسیع... که بیان تمایلات محرمانه در شخصیت او می‌باشد، دنبال می‌شود. تکنیک‌های این تحقیق که به کار گرفته شده‌اند روش پرسشنامه و مصاحبه‌های بالینی و براساس مقیاس F صورت گرفت.

- یوجین هارتلی که نگرش‌های مختلف درباره سی و پنج اقلیت قومی را بررسی کرده است نیز به این نتیجه رسید که کسانی که علیه یک گروه قومی تعصب داشتند احتمال می‌رفت علیه گروه‌های دیگر نیز احساسات منفی ابراز کند. یهودیان و سیاهان درست به همان اندازه منفور بودند که والونی‌ها، پیرانه‌ای‌ها و داینری‌ها. سه گروه اخیر در واقع وجود خارجی ندارند و آژهای ابداعی هارتلی نیز به همان نسبت مورد احساسات منفی قرار گرفتند با وجود اینکه پاسخگویان حتی نامشان را نشینده بودند. (Hartley, 1946)

- مارتین وستی و وستی تحقیقی در مورد شخصیت متحمل انجام دادند که به صورت پرسشنامه و براساس مقیاس F صورت گرفت. پرسشنامه به صورت وسیع و به مخاطبان متفاوت تجویز گردید. نتایج به دست آمده ویژگی‌های زیر را نشان داد. ملی‌گرایی، عدم تحمل ابهام، بی‌ثباتی، خرافاتی، تهدیدگرا، اقتدارگرا، مذهبی، موافق مجازات کودکان، بدگمانی به سیاست مداران و تکریم مداران. آنها کمتر علاقه مند به سیاست بودند و جزء طبقات پائین و کم سواد به شمار می‌رفتند. (Martin and westie, R 1959)

- مک کلاسی در تحقیقی از مقیاس منحنی همراه با بسیاری از مقیاس‌های نوع بالینی بر روی نمونه عموماً وسیع و مناسب یک شهر آمریکایی انجام گردید. زمانی که، نمرات و امتیازات بالای محافظه‌کاری او با دیگران مقایسه شد، الگو و قالب ویژگی‌ها به نظر خصیصه‌ای بود که شباهت بسیار زیادی با ویژگی‌های اقتدارگرایی آدورنو داشت. محافظه‌کاران دارای ویژگی‌های زیر بودند: خصومت، بدگمانی، تنفر از ضعف، دفاع از خود، استحکام و صلابت، ویژگی‌های وسواس و عدم تحمل ضعف اخلاقی انسان.

عقاید محافظه کاران در میان افراد همسان با تحصیلات کم رایج بود و از این رو می‌توان افراد کمتر هوشمند را مشخص کرد. تشخیص محافظه کاری با اقتدارگرایی یک اصل اساسی آدورنو بود. (McClosky, H. 1958)

- یک مطالعه بوسیله کمپل^۱ و مک کوریک^۲ در سال ۱۹۵۷ در ارتش آمریکا صورت گرفت که ده سال بعد همان تحقیق در ارتش آلمان تکرار شد. عنوان تحقیق تاثیر سرویس نظامی برحالت اقتدارگرایی بود. سن و تحصیلات کنترل شد و اثر گروهی چک شد. این بررسی نشان داد که تجربه نظامی اقتدارگرایی را کاهش می‌دهد. سربازان کم تجربه در صورتی که سوالات مقیاس F به حالت امری بیان گردد یا اسمشان را بگویند نمره بالاتری نسبت به زمانی که به صورت کتبی و یا بی‌نام پرسش نامه را پر کنند به دست می‌آورند. (Roghamann.k.sodeur.w, 1967)

1 . Campbell
2 . McCormack